

MANASTIR MORAČA I NJEGOVE IKONE.

U dolini reke Morače, na jednom turistički vrlo zanimljivom mestu Crne Gore, nalazi se istoimeni Manastir sa sabornom crkvom Uspenja Bogorodice. O njoj govori natpis više zapadnog ulaza u crkvu, da je zadužbina Stefana, sina velikog kneza (župana) Vlkana Nemanjića i da je sazidana za vladavine Uroša I., god. 1252. Po dispoziciji crkva pripada jednoj skupini srpskih crkava iz XIII. stoleća, koja ima visok brod, niži transept i kupolu na pandantivima, a na zapadu pravougaoni narteks iste visine, kao i brod. Crkva ima samo jednu, prostranu apsidu i dve bočne prostorije, a na severu, uz narteks nalazi se još jedan paraklis, posvećen sv. Stevanu. Uz saborne crkve nalazi se s juga mali samostalni paraklis Sv. Nikole, za koga veli predanje, da je sta-

vaju stariji živopis, koji je stradao iz nepoznatih razloga. Dva fragmenta su očigledno stara i samo preslikana: jedan je u južnoj bočnoj kapeli, a drugi u paraklisu Sv. Nikole; on pretstavlja Sv. Nikolu, kako vodi ktitora Stefana Bogorodici. Živopis u crkvi je slikan g. 1574, u narteksu, sa grandioznom kompozicijom Strašnog Suda, g. 1577. Freske na fasadi su radene g. 1616, a u paraklisu Sv. Stefana g. 1643. Crkva je bila restaurirana i prepokrivena g. 1700.

Naročitu pažnju privlače mnogobrojni umetničko-obrtni predmeti u ovoj crkvi. Pošto je ona sagrađena na jednom teško pristupačnom mestu, koje je bilo u Srednjem veku sasvim zapušteno, tu su se čuvali stari rukopisi od različitih nedaća, koje su drugim manastirima naneli vreme i najezde

*Manastir Morača. Pogled sa severa.**

riji od saborne crkve. Paraklis ima poluobličast svod i živopis iz god. 1639., sa obnovljenom freskom ktitora i nekih svetitelja.

Saborna crkva moračka je zidana od kamena, a prozori i ulazi su ukrašeni skulpturama. Najbogatiji je zapadni portal sa zaštinim krovom i freskama oko mermernog profila samoga ulaza. Kupola je spolja okrugla, krovovi svi od hrastovog klisa. Izgled zgrade je u celini vrlo solidan i nosi stilske znakove prvobitne zgrade. No ipak, temeljita arhitektonska restauracija je zgradi preko potrebna, jer je na više mesta napukla.

Unutrašnjost crkve je sva živopisana ali od prvobitnog živopisa sačuvana je samo Bogorodica sa Detetom u timpanonu nad ulazom iz narteksa u brod. Sve ostale freske su kasnijeg izvora a možda pokri-

* Sve su slike snimljene pomoću Fonda Luke Čelovića Trebinjca u Beogradu.

neprijatelja. I u kasnijim stolećima u Morači i njenoj blizini razvija se umetnička delatnost, čiji se odlični spomenici još danas čuvaju u crkvi.

Sem bogato intarziranih vrata, koja vode iz narteksa u crkvu i drugih intarziranih komada crkvenog nameštaja (analoji, »štaka Sv. Save«) tu je još duborezni polijelaj i ceo red ikona, koje po svojoj formi i prilikama postanka pretstavljaju jedinstvene spomenike. Desno od ulaza u crkvu, više čivota ktitora Stefana, nalazi se ikona Sv. Save i Sv. Simeona, sa velikim brojem scena iz njihova života, naređanih oko svetiteljskih likova na centralnom polju. Tu je predstavljeno među ostalim i zidanje crkve u Morači a do nje razgovor vladara sa majstorom. Ova ikona sa zaokruženim gornjim krajem ima vrlo bogat duborezan i pozlaćen okvir, sastavljen od ukrašenog bazamenta, od dva ornamentirana stupa i od bogatog arhitrava. Površinasti ornament je sastavljen od lozinih i drugih biljnih motiva.

Preko puta nalazi se pandan ovoj ikoni, u jednakom okviru, posvećena Sv. Jovanu Preteči. Na njoj je svetitelj pretstavljen u sredini, u duboreznom okviru, a oko njega opet scene iz njegovog života, dole friz pod zajedničkom arkadom. Jedna i druga ikona, koje su bez sumnje nastale pod uticajem raskošnih baroknih, takozvanih »zlatnih oltara«, natpisom su datirane: prva g. 1681, druga g. 1714.

Sem ovih ikona ima još ceo red zanimljivih produkta kasnoga ikonopisa u ikonostasu i u crkvi. Naročito treba pomenuti ikona Sv. Luke, koji slika Bogorodicu, a oko njega su poredane scene iz njegova života u većem broju, nego što su poznate starijoj ikonoografiji. Tu se na jednoj sceni pojavljuje lik moračke crkve, sa malenom varijacijom. Ikona je slikana g. 1673. Dve godine stariji je njen pandan u ikonostasu, posvećen Sv. Arhangelu Mihajlu. A u južnom kraku transepta visi ikona sa životom Bogorodiničinim, koja ima još više podataka, nego

ostale. Osim priložnika — писа [!] духовник Эфтимје Морачанин — saznaјemo i ime slikara — зограф Димитрије Даскал — i duboresca, koji je izradio okvir: раб Гаврило.

Pored toga, što su ove ikone interesantne kao tipovi i kao produkti jednog doba, o kome naša istorija umetnosti do sada nije mnogo pisala, želeo sam da upozorim na njih iz još jednoga razloga. Njihovi natpisi dokazuju neosporno, da su one domaći radovi a neke čak lokalnoga izvora iz vremena, koje nije ostavilo veći broj spomenika sličnoga kvaliteta ni jednake umetničke i zanatske kulture. U Morači, u zatišju jednog usamljenog manastira, pod uticajem dvaju kultura, umetnička aktivnost davala je na prelazu iz XVII. u XVIII. stoleće još značajne radove jednog karakterističnog stila i tako produžila neimarsku i slikarsku tradiciju, koja je stvorila i starije moračke znamenitosti.

Dr. France Mesesnel.

EKSPLOZIJA BARUTANE U KOTORU GODINE 1730.

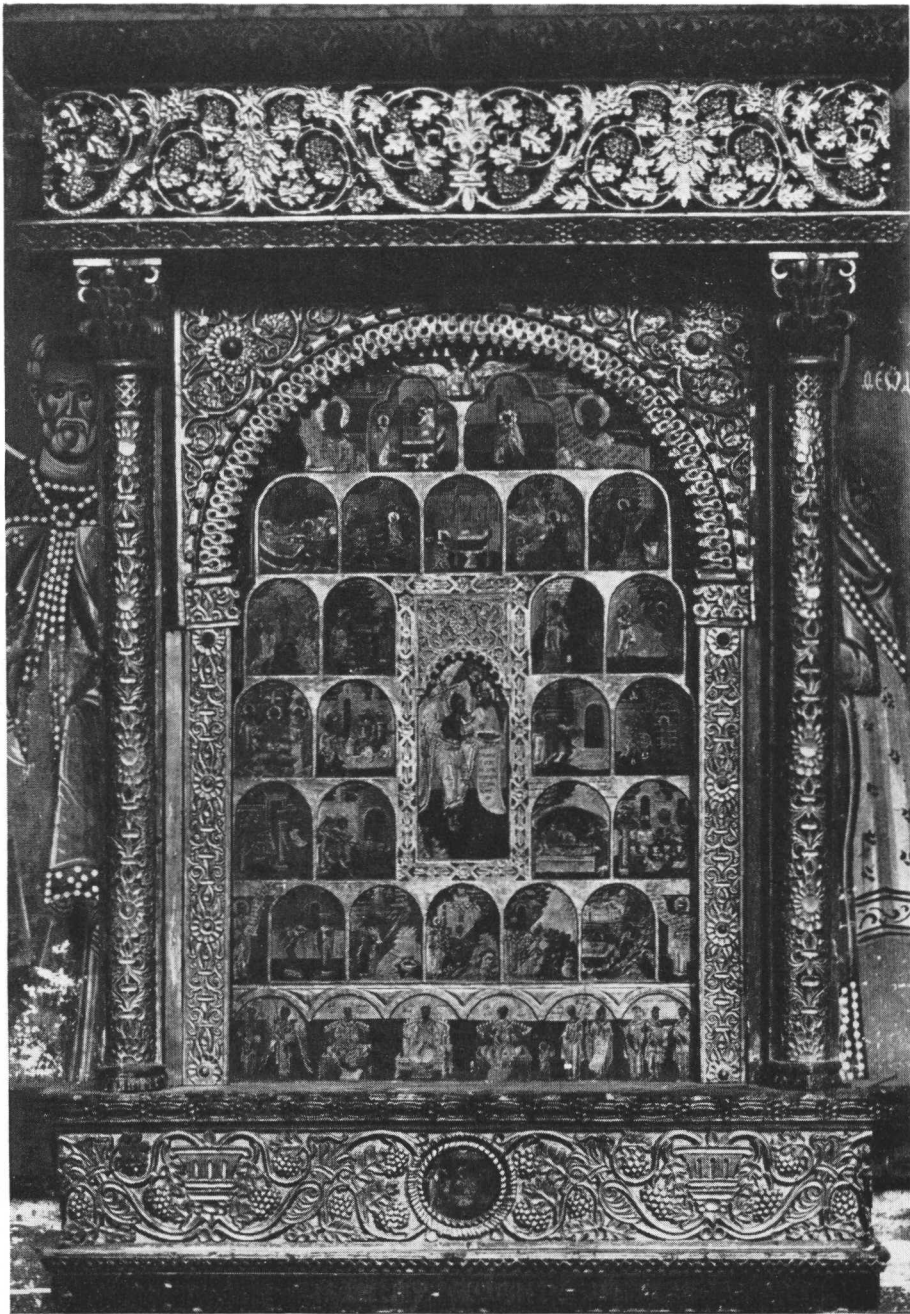
Iz jednog talijanskog izvješća, koje se nalazi u Gradskom Muzeju u Šibeniku.)

Među tragičnim i strašnim slučajevima, koji su vrijedni trajnog spominjanja, spada i noć 29. lipnja 1730., kad se Boгу svidjelo, da gromom pohodi grad Kotor. Ta je noć postala još mračnijom radi mrkih oblaka osvjetljenih čestim sijevanjem te zbog strašne grmljavine i povodnja od kiše. Oko tri sata puče grom i udari u brdo nad gradom, baš u mjesto, gdje je bilo jedno spremište puščanog praha i to oko sto barila. Od tog žalosnog slučaja u tren se našao grad pod bičem ogromne vatre, a kamenje kao tuča stade mlatiti u žestokom letu.

Odmah se čulo, kako se razlamaju i razotkriju crkve, samostani, državna hraništa, a ponajviše kuće, koje su stale na brdu, porušene strašnijom nesrećom. Druge su ostale tako, da im prijeti propast. Čulo se je, kako se mrve balkoni, razbijaju i rastvaraju vrata, koja su i s trima kračunima dobro bila osigurana, da zatvaraju stanove. Svi stanovnici bijahu obuzeti tužnom mišlju o smrti. Kažu, da je bilo trideset mrtvih a ranjenih dvijesto, ali je svak bio obuzet strahom i iznemogao gledajući strašan prizor tolike nesreće. Pače i neki grobovi bijahu otvoreni, tako da je pogled na mrtvace učinio pozorište još crnijim i odvratnijim. Uzdisaji, vapaji, suze i krika bio je jezik one noći. Nije bilo utjehe ni pomoći, ni od rodbine ni od prijatelja, jer je sve stigla opća nesreća.

Nije bilo zaklona, gdje bi se čeljad obranila od navrle kiše, koja je pljuskala još i sutra cio dan. Ona je svalila nevolju na nevolju i pokvarila je pokušaj, da se nije dalo popraviti. Tako je grad postao pozorištem tolikih nesreća. Ipak je imao osobiti razlog, da se utječe Božjem milosrđu, jer se smatralo čudom, što vatra nije jednako dohvatila drugo skladište, ne mnogo daleko od prvoga a puno praha u još većoj količini. Pače tu su bila rastvorena vrata, krov je odletio u zrak i zidovi oštećeni. Radilo se o neizbježivoj propasti i materijal bio bi doista služio za grobni pokrov gradu.

Slučajno se malazio u Kotoru preuzvišeni gosp. Sebastijan Vedramin, generalni prokurator. Njega je stigla nevolja kao i druge, jer je kuća gdje je boravio bila osobito izložena. Iako se na nj materijal sasuo, skočio je brzo iz postelje, pa je narod oduševio svojim govorom i primjerom. Pošao je s drugima iz svoje pratnje, da se osvjedoči o događaju. Obašao je javne zidove, shraništa, komoru i dijelove grada, gdje su straže stražile. Zatim se uputio k crkvama i samostanima i k drugim mjestima, gdje se tražila pomoć, e da spriječi svaki metež, naređujući potrebitu pomnju, da se spasavaju čeljad i stvari od silne kiše i pogibelji, koje se mogu naći po putima natrpanim materijalom, gdje od časa do časa pada kamenje od uzdrmanih zidova, crijepovi s krovova i rasklimana drva. Tako je bio zaposlen do

Ikona Sv. Jovana Preteče. Manastir Morača

»Narodna Starina« sv. 28. (Dr. F. Mesesnel, Manastir Morača).

Ikona Sv. Luke. Manastir Morača.

»Narodna Starina« sv. 28. (Dr. F. Mesesnel, Manastir Morača).